Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Perustuslakivaliokunnan pyydettyä minulta asiantuntijalausunnon *hallituksen esityksestä Eduskunnalle n:o 13/2016 vp tartuntatautilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi* esitän kohteliaimmin seuraavaa.

Esityksessä ehdotetaan vuonna 1986 annetun ja myöhemmin monelta osin uudistetun tartuntatautilain korvaamista uudella samannimisellä lailla.

Uudistuksen taustalla on ihmisten ja tavaroiden liikkumisen lisääntyminen, mikä merkitsee myös tartuntatautien nopeaa ja laajaa leviämistä. Liikkuvuus muuttaa myös tautikirjoa, ja esim. tuberkuloosi on palannut Suomessakin ajankohtaiseksi sairaudeksi viime aikoina.

Tartuntatautien torjunnassa joudutaan usein käyttämään myös erilaisia rajoituksia, jotka kohdistuvat ihmisten perusoikeuksiin. Mahdollisuus rajoitusten käyttöön tulee olla olemassa, mutta ensisijaisesti on pyrittävä saavuttamaan tavoitteet vapaaehtoisesti. Mahdollisuus pakollisiin rokotuksiin säilyisi uudessakin laissa, mutta puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa luovuttaisiin pakollisista rokotuksista.

Lakiehdotuksessa täsmennetään nykyisiä henkilöiden tahdosta riippumattomista toimista päättämistä; esimerkiksi karanteeniin ja erityksiin määrätyn henkilön oikeuksista säädettäisiin nykyistä tarkemmin.

******

Nykyistä tartuntatautilakia säädettäessä lakiehdotuksesta (HE 44/1986 vp) ei pyydetty perustuslakivaliokunnan lausuntoa, mutta lakia myöhemmin muutettaessa asia oli perustuslakivaliokunnassa (PeVL 6/2003 vp ja PeVL 26/2006 vp). Noihin lausuntoihin ei kuitenkaan hallituksen esityksessä viitata lainkaan, kuten ei myöskään PeVL:on 5/2014 vp, vaikka sama asia nousee esille nytkin. Ne kaikki on kuitenkin otettu huomioon lainvalmistelussa.

Säätämisjärjestys-jakson argumentaatio olisi nyt parantunut, jos siinä olisi käytetty samanlaista argumentaatiota kuin PeVL:ssa 26/2006 vp, jolloin oli kyse henkilöiden ja tavaroiden määräämistä karanteeniin koskevien uusien säännösten ottamisesta tartuntatautilakiin. Siinä viitattiin perustuslain 19 §:n 3 momentissa julkiselle vallalle asetettuun velvoitteeseen edistää väestön terveyttä, mihin ei nyt käsillä olevassa lakiehdotuksessa ei viitata lainkaan. Vaikka PeL 19.3 §:n perusteella tartuntatautilain säätämiselle on olemassa hyväksyttävät ja painavat perusteet, tulee lain täyttää myös yksittäisten perusoikeuksien rajoittamisen edellytyksenä olevat välttämättömyyden, tarkkarajaisuuden ja oikeasuhtaisuuden vaatimukset ja oikeusturvan tulee olla asianmukaisesti järjestetty. Karanteenilla ja eristämisellä puututaan etenkin PeL 7 §:n turvaamaan henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Perustuslaissa sille

asetetut vaatimukset täyttyvät (mahdollista vain laissa tarkoin säädetyissä tapauksissa, ja vapauden menetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi).

Karanteenin kesto on tarkoin määrätty, ja päätöksestä on muutoksenhakuoikeus hallintolainkäyttölain mukaan. Lisäksi huomattavaa on, että päätöksen voi tehdä vain virkasuhteessa oleva lääkäri. Hallituksen esityksessä ei asiaa perustella, mutta em. PeVL:ssa 26/2016 vp perusteltiin tätä sillä, että kyse on PeL 124 §:ssä tarkoitetusta merkittävästä julkisen vallan käytöstä. Karanteenia koskeva päätös voidaan tehdä lakiehdotuksen 60.2 §;n mukaan myös henkilön tahdosta riippumatta. Karanteeri toteutetaan ensi sijassa henkilön omassa asunnossa. Lisäksi henkilö voidaan eristää määräajaksi terveydenhuollon yksikköön virkasuhteisen lääkärin päätöksellä, jos taudin leviämisen vaara on ilmeinen ja jos taudin leviämistä ei voida estää muilla toimenpiteillä. Eristämispäätöksestä on myös muutoksenhakuoikeus (hallintolainkäyttölain mukainen).

Eristettynä em. tavoin olevaa voidaan myös hoitaa vastoin hänen tahtoaan taudin leviämisen ehkäisemiseksi (64.2 §). Päätöksen tästäkin tekee virkasuhteessa oleva tartuntataudeista vastaava lääkäri. Merkittävän julkisen vallan käytön osalta lääkärin virkasuhteisuutta koskeva vaatimus, kun kyse on tahdonvastaisista toimenpiteistä, vahvistettiin myös mielenterveyslain muuttamista koskevassa PeVL:ssa 5/2014 vp.

Karanteeniin ja eristämiseen määräämistä koskevia säännöksiä on täsmennetty jonkin verran, mutta niillä ei ole vaikutusta valtiosääntöoikeudelliseen arvioon. Positiivisena voidaan pitää mm. uutta 68 §:ää (”Olosuhteet karanteenin ja eristämisen aikana”), jonka 1. momentin mukaan ”karanteeni ja eristäminen on toteutettava siten, että henkilön oikeuksia ei tarpeettomasti rajoiteta. Henkilöllä on oikeus pitää yhteyttä toimintayksikön ulkopuolelle tavalla, joka ei aiheuta tartuntavaaraa muille.” Viimeksi mainittu perusteltavissa myös PeL 10 §:n turvaamalla yksityiselämän suojalla; sitä ei saa rajoittaa enemmän kuin välttämätöntä taudin tarttumisen estämiseksi. Karanteeni ja eristäminen on lopetettava heti, kun niiden edellytyksiä ei ole enää olemassa.

******

Vaikka lain lähtökohtana (47 §) edelleen on, että rokottaminen perustuu ensi sijassa vapaaehtoisuuteen, ehdotuksessa lähdetään yhä siitä, että valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää rokotus pakolliseksi, jos kattava rokottaminen on välttämätöntä väestön tai sen osan hengelle vakavaa vaaraa aiheuttavan yleisvaarallisen tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi.

Pidän tätä hyvänä ratkaisuna, ja se on selvästi Suomen perustuslain mukainen. PeL 19.3 §:n mukaan julkisen vallan tulee edistää väestön terveyttä. Perustuslain 7 §:n turvaamaan henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen voidaan puuttua painavasta syystä lailla; kyse on myös muiden ihmisten hengen ja terveyden suojaamisesta.

Samoin työntekijöiden rokotussuojan vaatimus (48 §) on perusteltu, koska noin turvataan muitten henkilöiden henkeä ja terveyttä.

Pidän positiivisena muutoksena sitä, että lakiehdotuksen mukaan myös puolustusvoimissa ja rajavartiolaitoksessa varusmiespalvelukseen osallistuvien rokotukset olisivat lakiehdotuksen mukaan vapaaehtoisia. Perustuslakivaliokunta on aiemmin hyväksynyt myös pakolliset rokotukset varusmiehille (PeVL 6/2003 vp), mille voidaan sinänsä esittää hyväksyttäviä lääketieteellisiä perusteita. Pakolliset

rokotukset ovat kuitenkin eräässä mielessä ”laitosvaltaopin” jäänne, joten siitä on hyvä luopua tässäkin yhteydessä, kun siitä on muutoinkin luovuttu.

Vaikka rokotusten avulla on saatu paljon aikaan (globaalisti vielä enemmän), on Suomessakin tilanteita että vanhemmat eivät rokotuta lapsiaan. Joillakin alueilla rokotussuoja huomattavan huono (esim. tuhkarokon suhteen), joten pakollisia rokotuksia saatetaan tarvita. Hyvä, että laissa on siihen annettu mahdollisuus, jota voidaan tarvittaessa käyttää. Rokotukset ovat yleensä muuallakin vapaaehtoisia, ja pakollisten rokotusten mahdollistamiseen tarvittavan lain aikaansaaminen on kohdannut esim. Saksassa perustuslaillisia ongelmia.

******

Tietosuojaa ja rekistereitä koskeviin säännöksiin ehdotetaan tehtäväksi joitakin muutoksia, mutta perusratkaisut näistä asioista tehtiin jo vuonna 2003, ja perustuslakivaliokunta otti niihin silloin kantaa (PeVL 6/2003 vp). Nyt ehdotetaan joitakin muutoksia, mutta käsittääkseni tietosuojavaltuutetun 6.8.2014 lakiluonnoksesta antamassa lausunnossa esitetyt pienet puutteet on otettu lopullisessa ehdotuksessa huomioon (ja korjattu).

*****

Johtopäätöksenä totean, että hallituksen esitykseen sisältyvässä ehdotuksessa uudeksi tartuntatautilaiksi ei ole valtiosääntöoikeudellisia ongelmia ja lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Sama koskee muitakin hallituksen esitykseen sisältyviä lakiehdotuksia. Kiinnittäisin kuitenkin huomiota perusteluihin ja ottaisin niissä huomioon perustuslakivaliokunnan aiemmin samoista asioista antamat lausunnot, joihin viittaan edellä.

Helsingissä maaliskuun 15. päivänä 2016

Liisa Nieminen